

İLERİYE BAKIŞ VE
PROGRAM ÖNERİSİ

BÖLÜM

5

BÖLÜM 5: İLERİYE BAKIŞ VE PROGRAM ÖNERİSİ

Bu kitapta birçok yerde defalarca söylediğimiz gibi, bizim inancımıza göre Türkiye 21. yüzyıl ortamında potansiyeli çok yüksek bir ülkedir. Kendi gücü ve imkanlarıyla yapabileceği çok şeyler vardır. 21. yüzyılda Türkiye, yeni dünya düzeninde çok saygın bir konum elde edebilir. Cumhuriyet kurulduğunda nüfusu 12,6 milyon, kişi başına milli geliri sadece, 2006 fiyatlarıyla 663 YTL düzeyinde olan Türkiye, savaştan yeni çıkmış, yorgun ve bitkin insanıyla, kendi ihtiyaçlarına uygun plan ve programlarla ekonomik mucizeler yaratmıştır. Bu mucizeleri yaratan Atatürk'ün aşılacağı kendine güven ve "Kuvâyi Milliye" ruhudur. Bugün, 2006 yılı sonunda Türkiye'nin nüfusu 72 milyona, kişi başına milli geliri 2006 fiyatlarıyla 7.846 YTL'ye yükselmiştir. Bugün Türkiye tüm ülkelerin gıptayla izlediği çok güçlü, fedakarlık yaparak mutlu olan, önemli bir çoğunluğu iyi eğitilmiş insan gücüne sahiptir. Ne yazık ki yoğun yürütülen kampanyalar sonucunda, Türk halkı kendi sorunlarını kendi çözemeyeceğine inandırılmış, ABD ve AB'den medet umar hale getirilmiştir.

Türkiye'de bir kesim, dünyanın en zengin ülkelerinde bile az görülen türden, israfa dayalı bir yaşam sürdürürken, 10 milyonu aşkın bir kesim çok ilkel bir ortamda, çok az imkanlarla hayat mücadelesi vermektedir. Gelir dağılımı bozukluğu ve yaygın işsizlik, sosyal düzeni sarsar hale gelmiştir. Yaratılan çarpıklıkların neden olduğu politik sorunlar giderek büyümektedir.

Gerekli olan, Atatürk'ün "Türk Öğün Çalış Güven" sloganında belirttiği gibi, yeniden "Kuvâyi Milliye" ruhunun yaratılmasıdır. Bu ruhla Türkiye, kısa bir dönemde, kendi plan ve programlarıyla dünya üzerinde hak ettiği konumu elde edecektir.

Bu bölümde ileriye bakarak bu söz ettiğimiz vizyon çerçevesinde, Türkiye için alternatif bir programın temel ilkelerini önereceğiz. Amacımız, Türkiye'nin kendi programını oluşturmasında tartışma ortamına katılmak, bir seçenek sunmaktır. İnancımız, yaygın katılımı oluşturulan ve yaygın bir şekilde benimsenen bir programın, Türkiye'yi parlak ufuklara taşıyacağıdır. Ancak, böyle bir program önerisi yapmadan önce, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından hazırlanan 2007 - 2013 dönemini kapsayan ve meclis tarafından 28 Haziran 2006 tarihinde onaylanan Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın vizyon, hedef ve stratejilerini kısaca değerlendirmek istiyoruz. DPT'nin hazırladığı planlar, doğal olarak Türkiye'de yaygın propaganda altında pek çok çevreye benimsenen hususları ve mevcut hükümetin tercihlerini yansıtmaktadır. Türkiye'nin kendi ihtiyaç ve gerçeklerine uygun olan programları başarıyla yapması, DPT tarafından hazırlanan planların iyi irdelenmesine bağlıdır.

I. DOKUZUNCU KALKINMA PLANI

Dokuzuncu Kalkınma Planı da, 2001 - 2005 dönemini kapsayan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100. yılı için öngörülen bir vizyon çerçevesinde hazırlanmıştır.⁹¹ Burada 2001 - 2023 dönemini kapsayan uzun vadeli vizyonu tekrar belirtmekte yarar görüyoruz.

"2001-2023 dönemini kapsayan uzun vadeli gelişme stratejimizin temel amacı; Atatürk'ün gösterdiği çağdaş uygarlık düzeyini aşma hedefi doğrultusunda, Türkiye'nin 21 inci yüzyılda kültür ve uygarlığın en ileri aşamasına ulaşarak dünya standardında üreten, gelirini adil paylaşan, insan hak ve sorumluluklarını güvenceye alan, hukukun üstünlüğünü, katılımcı demokrasiyi, laikliği, din ve vicdan özgürlüğünü en üst düzeyde gerçekleştiren, küresel düzeyde etkili bir dünya devleti olmasıdır. Bilgi toplumuna dönüşümün sağlanarak dünya hasılasından daha yüksek oranda pay alınması, toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi, bilim ve uygarlığa katkı ile bölgesel ve küresel düzeylerdeki kârarlarda etkin söz sahipliği uzun dönemli gelişme stratejimizin nesnel amaçlarını oluşturmaktadır"

Sekizinci Beş Yıllık Plan hazırlanırken saptanan bu uzun vadeli vizyon Türkiye'nin potansiyeline güvenen ve Türkiye'ye 21. yüzyılda dünya üzerinde saygın bir üyelik kazandıracak bir vizyondur. Kanımızca Türkiye, kendi kaynaklarıyla, kendi hazırlayacağı plan ve programlarla böyle bir vizyonu hak eden, böyle bir vizyonun hedeflerini gerçekleştirebilecek bir ülkedir. İşte bu vizyon altında sekizinci ve dokuzuncu beş yıllık planlar hazırlanmıştır.

A. Dokuzuncu Kalkınma Planı'nın Vizyon ve Temel İlkeleri

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nın vizyonu, "istikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen ve AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye" olarak belirlenmiştir.

Her ne kadar, Dokuzuncu Kalkınma Plan için tanımlanan 2013 yılı vizyonu Türkiye'nin uzun vadeli 2023 vizyonu ile bağdaşsa da, bu vizyonda akıbeti belirsiz bir husus vurgulanmıştır. 2013 yılına ulaşıldığında "AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye" hayal edilmektedir. Bu çok önemli ve kalkınma planında yer almaması gereken bir vizyondur. Kalkınma planlarının vizyonları ülkelerin kendi iradeleriyle ulaşacakları bir vizyon olması gerekir. Oysa herkesin çok iyi bildiği gibi AB üyelik sürecini tamamlama yalnızca Türkiye'nin elinde olan bir husus değil, Avrupa Birliği'nin görüşlerinin de olumlu olmasını gerektiren bir husustur. AB'ye üyelik için uyum sürecinin tamamlanması bir viz-

⁹¹ Sekizinci ve dokuzuncu kalkınma planlarının kapsadığı dönemler arasında bir yıllık bir boşluk vardır. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planının hazırlanması ve onaylanması bir yıl geciktirilmiştir. Ayrıca Dokuzuncu Kalkınma Planı daha uzun bir dönemi kapsamaktadır.

yon değil, Avrupa Birliği'ne katılmak için bir süreçtir. Süreçlerin hedef haline getirilmemesi gerekir.

Burada temel bir kuraldan da söz etmek yerinde olacaktır. Günümüzde dünya üzerinde, özellikle de uluslararası ilişkilerde "çıkarlar" geçerlidir. Biz, "hak" kavramının tüm ilişkilerde geçerli olmasını arzu ettiğimiz için bunu anlamakta zorluk çekeriz. Avrupa Birliği, uyum süreciyle ilgili çalışmalarda kendi çıkarlarına olan hedeflere ulaşmak için çaba gösterecektir. Avrupa Birliği'nin üyeliğe uygun hale gelmesini istediği Türkiye, bizim düşündüğümüz, bizim hedeflerimize uyan bir Türkiye olmayabilir. Avrupa Birliği Türkiye'yi nasıl "hazmedeceğini" düşünmekte ve ona uygun çözümler üretmektedir. Bu yetmiyormuş gibi, Türkiye uyum sürecinde Avrupa Birliği'nin tüm ön şartlarını kabul etse bile, her bir ülke Türkiye'nin AB üyeliğine uygun olup olmadığını kendi parlamentolarında tartışacak ve onaylarsa Türkiye süreci tamamlamış olacaktır. Her bir ülkenin görmek istediği Türkiye bizim hedeflediğimiz Türkiye olmayabilir.

Türkiye, kendi vizyonundaki Türkiye'yi inşa etmek için demokratikleşmeye ve ya modernleşmeye ihtiyaç duyabilir. Bunları halkının yararı için, kendi hedeflerini gerçekleştirmek için yapmalıdır. Bunun için Avrupa Birliği'nin zorlamasına, ve de kimilerinin söylediği gibi "sopasına" ihtiyacı yoktur. "Biz modernleşmek, demokratikleşmek ve insan haklarına saygı gösterebilmek için AB'ye muhtacız." görüşü ve propagandası gerçeklere ve mantığa uymayan bir görüş ve propaganda olmasına rağmen, gençlerimizin ülkelerine olan güvenini sarsmakta, onurlarını kırmaktadır.

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nın temel ilkelerini şöyle özetleyebiliriz:

** İnsan odaklı bir gelişme ve yönetim anlayışı esastır.*

** Rekabetçi bir piyasa, etkin bir kamu yönetimi ve demokratik bir sivil toplum gelişme sürecinde birbirini tamamlayan kurumlar olarak işlev görecektir.*

** Devletin ticari mal ve hizmet üretiminden çekilerek, politika oluşturma, düzenleme ve denetleme işlevlerinin güçlendirilmesi esas olacaktır.*

** Uygulamanın vatandaşa en yakın birimlerce yapılması esastır.*

21. yüzyılın, insanın ve insanlığın yücececeği bir yüzyıl olması gerekir. Bu nedenle Dokuzuncu Kalkınma Planı'nın insan odaklı olması, Türkiye'nin bu özlemini çok güzel bir şekilde ortaya koymaktadır. Rekabetçi bir piyasa, etkin bir kamu yönetimi ve demokratik sivil toplum örgütlerinin birbirlerini tamamlaması da çok değerli bir ilkedir. Ancak, devletin ticari mal ve hizmet üretiminden çekilmesi ve uygulamanın vatandaşa en yakın birimlerce yapılması ilkeleri netleştirilmesi gereken ilkelere. Bu ilkelere tüm mal ve hizmet üretimlerinin özelleştirilmesi ve merkezi otoritelerin zayıflatılması anlaşılıyorsa bu ilkelerin, Türkiye'nin gerçekleri, ihtiyaçları ve hedefleri çerçevesinde çok iyi tartışılması

gerekir.⁹² Bu ilkeler, daha önce IMF uygulamalarını değerlendirirken belirttiğimiz gibi, Washington uzlaşması ilkelerini çağrıştırmaktadır. Doğal olarak ABD'nin kendi vizyon ve planları vardır. Bu vizyon ve planlar ABD çerçevesini aşmış, dünyayı yeniden şekillendirmeye varmıştır. ABD'nin dünya vizyonunda görmek istediği Türkiye ile Türkiye'nin kendisi için tasarladığı konum çok farklı olabilir. Washington Uzlaşması ilkeleri ABD'nin kendi vizyonunu gerçekleştirmek için Dünya Bankası, IMF ve Amerikan Hazinesi'nin uzlaştığı ilkelere, Türkiye'nin kendi ilkelerini, kendi stratejileri, kendi vizyonu ve hedefleri çerçevesinde tanımlaması gerekmektedir.

B. Plan Öncesi Dönemde Türkiye'de Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler

Dokuzuncu Kalkınma Planı, çok önemli bir tespitten yola çıkmaktadır. Plana göre 1990'lı yıllar Türkiye ekonomisi için kayıp yıllardır.

"1990'lı yıllar boyunca uygulanan maliye ve para politikalarına bağlı olarak makroekonomik yapıda artan kırılğanlıklar, Türkiye ekonomisini istikrarlı büyüme ortamından uzaklaştırmış, yüksek büyüme sağlanan yılları ekonomik daralma veya düşük büyüme oranları takip etmiştir. Bu dönemde, istikrarsız büyüme yanında yüksek enflasyon, artan kamu açıkları, faiz harcamaları ve borç stoğu ile verimsizlik ekonominin temel sorunları olmuştur. Dünyada küreselleşme ve ticaretin serbestleşmesi eğilimlerine bağlı olarak uluslararası rekabetin ve ekonomik dönüşümlerin yaşandığı 1990'lı yıllar Türkiye ekonomisi için kayıp yıllar olmuştur."

Dokuzuncu Kalkınma Planı bu tespitinin üzerine, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın ilk yılında derin bir ekonomik kriz yaşanmasına rağmen, sonrasında uygulamaya konulan istikrar programı ve yapısal reformlar ile Türkiye ekonomisinde ciddi bir dönüşüm süreci başlattığını öne sürmektedir. Bundan önceki bölümde ayrıntısıyla incelediğimiz gibi, esasında 2000'li yıllarda uygulanan program özde daha önceki programlardan farklı bir program değildir. 2000 sonrası uygulanan programlar sonucu ekonomideki dengesizlikler ortadan kalkmamış, trendler aynen devam etmiştir. Yine önceki bölümde belirttiğimiz gibi, enflasyon ve enflasyonla birlikte faizler düşüş seyrini izlemiş, fakat reel faizler çok

⁹² Plan özelleştirme kapsamını şu şekilde belirlemektedir: Plan dönemi sonuna gelindiğinde özelleştirme işlemleri sonucunda kamunun hava ve deniz ulaşımı ile lokomotif ve vagon üretimi; şeker, tütün ve çay ürünlerinin işlenmesi; petrokimya sanayi; malzeme alımı; elektrik dağıtım ve toptan ticareti faaliyet alanlarından tamamen çekilmesi; bunun yanı sıra, elektrik üretimi, doğal gaz piyasası, kömür ve diğer maden işletmeciliğindeki payının azalması hedeflenmektedir. Buna karşın tahıl alımı, tohumluk üretimi, demiryolu ulaşımı alt yapısı, elektrik iletimi, petrol arama, hava meydanlarının işletilmesi, posta hizmetleri ile kıyı emniyetinin sağlanması alanlarında faaliyet gösteren KİT'lerin plan döneminde özelleştirilmesi öngörülmektedir.

yüksek düzeylerde kalmış, TL aşırı değerlenmesini sürdürmüştür. Kısacası, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde de Türkiye yüksek faiz düşük kur sarmalından kurtulamamış, dış kaynaklara bağımlı olmaktan kurtulamamıştır. Ancak, Planın da belirttiği gibi, IMF programlarının uygulanmasında "kararlı bir tutum sergilenmiştir."

C. Dokuzuncu Kalkınma Planı Dönemi Hedef ve Tahminleri

Dokuzuncu Kalkınma Planı reform sürecine devam edileceğini, sıkı para ve maliye politikalarının tavizsiz izleneceğini ekonomide büyüme performansının devam edeceğini belirtmektedir. Plana göre plan döneminde milli gelir yıllık ortalama yüzde 7 oranında artacaktır. Bu, kişi başına milli gelirin 2013 yılında 10.100 dolar olarak gerçekleşmesi anlamına gelecektir. Milli geliri "yaklaşık 800 milyar dolara ulaşacak olan Türkiye, dünyanın en büyük 17'inci ülkesi konumuna yükselecektir."

Plan dönemi için yıllık ortalama yüzde 7 oranında planlanan milli gelir artış oranını Türkiye'nin kolaylıkla yakalaması gereken bir milli gelir artış oranıdır. Türkiye bütün ekonomik denge bozukluklarına rağmen 1980 sonrası, 1998 yılına kadar yüzde 5 oranında bir büyüme trendini korumuştur. 1999 yılındaki yüzde 6, 2001 krizindeki yüzde 9 dolaylarında milli gelir kayıplarından sonra Türkiye tekrar yüzde 7.5 dolaylarında yıllık ortalama milli gelir artış hızı yakalamıştır. Ancak plan, 2013 yılı için milli gelir tahminini YTL üzerinden değil de dolar cinsinden belirtmiştir. 2006 yılında elde edilen milli gelir 559 milyar YTL dolaylarındadır. 2006 ortalama dolar kuru üzerinden bu 417 milyar dolar eder. Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde milli gelir yıllık ortalama yüzde 7 arttığında ulaşılacak milli gelir 898 milyar YTL eder. Eğer 2013 yılında milli gelirin 800 milyar dolar olacağı varsayılıyorsa, bu, 2006 yılı ortalaması 1,341 olan dolar kurunun 2013 yılında 1,122'ye düşmesini gerektirir. Hal bu ise Dokuzuncu Kalkınma Planı TL'nin aşırı değerlenmeye devam edeceğini varsaymaktadır.⁹³

Dokuzuncu Kalkınma Planı'na göre plan döneminde uygulanan politikalarla ekonominin rekabet gücü arttırılacak, katma değeri yüksek üretim yapısına geçilecek ve sürdürülebilir bir yüksek ihracat artışı sağlanacaktır. Plan döneminde ihracatın, yıllık ortalama yüzde 14,2 oranında artarak, 2013 yılında 210 milyar dolara ulaşması hedeflenmektedir. İthalatın da yıllık ortalama yüzde 11 oranında artması beklenmektedir. Böylece, 2013 yılında ithalat 275 milyar dolara ulaşacaktır. Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda dış ticaret açığının milli gelire oranının 2013 yılında yüzde 5,6'ya ineceği tahmin edilmektedir.

⁹³ Dolar bazında milli gelir artışı ortalama yüzde 9,76 olmaktadır. Bu dönemde doların diğer para birimleri karşısında değer kaybedeceği de varsayılmış olabilir.

Plan döneminde ihracatın ve ithalatın hızlı bir şekilde artması önemli bir hedefdir. Gerçekten de Türkiye'nin ihracata dayalı bir büyüme stratejisine ihtiyacı vardır. Büyümeye dayalı bir ihracat stratejisi altında Türkiye dış kaynağa ihtiyaç duymadan kalkınma hızını yakalayacak ve 200 milyar doları bulan dış borçlarını azaltma imkanına kavuşacaktır. Ancak, planın hedefleri 2013 yılında 275 milyar dolar ithalat ve 210 milyar dolar ihracattır. Yani 2013 yılına varıldığında dış ticaret açıkları 65 milyar dolar düzeyine yükselecektir. Bu ise, milli gelirin yüzde 5,6'sı değil, yüzde 8,1'dir. Yine planda, 2013 yılı cari ödemeler açığının milli gelirin yüzde 3'ü düzeyine ineceği belirtilmektedir. Bu, 2013 yılında cari açığın 24 milyar dolar düzeyine ineceği anlamına gelir. 2013 yılında turizm ve diğer gelirlerin 41 milyar dolara çıkması pek muhtemel görünmemektedir. Gerçi, son 5 yılda Türkiye'nin turizm gelirleri iki misline çıkarak 19 milyar doları bulmuştur.

Plan 21. yüzyılda başarıyı en fazla etkileyecek olan faktörlerden eğitim, sağlık ve Ar-Ge faaliyetleri, adalet hizmetleri ve e-devlet yatırımlarına önem verileceğini ve bu konularda daha fazla harcama yapılacağını belirtmektedir. Bu öncelikler doğru saptanmış önceliklerdir.

Özetleyecek olursak, Dokuzuncu Kalkınma Planı bugünkü uygulamaları geleceğe taşıyan bir plandır. Plan IMF reçetelerinde görünen öncelikleri aynen yansıtmakta, ABD ve AB bağımlılığını sürdürmektedir. Planın, Türkiye'yi içinde bulunduğu yüksek faiz düşük kur sarmalından kurtarması bile şüphelidir. Plan döneminde kurların düşmesi, dış ticaret açıklarının artması, özelleştirmenin aynı felsefe ile devam etmesi IMF reçetelerinin kullanılacak olmasının işaretleridir.

II. ALTERNATİF BİR PROGRAM ÖNERİSİ

Türkiye 2001 krizinden sonra gerekli tedbirleri almadığı gibi, 2001 yılı krizinden çıkış için gerekli düzenlemeleri yapamamış, yaşadığı krizlerden gerekli dersleri alamamıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi kriz patlak verir vermez, Türkiye, kurları saptama görevini o gün için çıldırmış olan piyasaya devretmiş, dış kaynak arayışına gitmiş, dış kaynak yaratma telaşıyla krizle ilgili olmayan kanunlar çıkartarak tavizler vermiş, reel sektörü canlandıracak hiçbir önlem almamıştır. İzleyen yıllarda Türkiye dış kaynağa dayalı bir istikrar stratejisi güttüğünden, yüksek faiz düşük kur sarmalına kapılmış, dış ticaret açıkları ve cari işlem açıkları hızla artmış, dolayısıyla dış borçları çok önemli riskler doğuracak düzeylere çıkmıştır. Devletin izlediği politika açısından en önemli risk politik özverilerde bulunma riskidir. Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafya ABD'nin çıkarları açısından çok önemli bir coğrafyadır. Bu coğrafya üzerinde Türkiye bu yüksek düzeylerde borçlu bir ülke olduğundan kendi çıkarları ile ters düşen ödünler vermek zorunda kalabilir. Özel kesimin ise, açık pozisyonlarından kaynaklanan riskleri bulunmaktadır. Kurların yükselmesi, devalüasyon yapılması

veya bir kriz yaşanması özel kesim şirketlerini çok zor durumda bırakabilir. Hatta pozisyon riskleri yüksek olan pek çok şirket el değiştirmek zorunda kalabilir.

Dokuzuncu Kalınma Planı da Türkiye'nin izlediği bu temel stratejiyi değiştirmektedir. Yukarıdaki incelemelerimiz kadarıyla, plan oldukça sağlam bir 2023 vizyonuna sahip olmakla birlikte, Türkiye'yi bugünkü duruma getiren IMF reçetelerinin ruhunu aynen taşıdığından Türkiye'nin potansiyelini devreye sokamaktadır.

İzleyen satırlarda, bu kitaptaki incelemelerimiz ışığında, Türkiye'yi bir an önce yüksek faiz düşük kur sarmalından çıkarmak, Türkiye ekonomisini 21. yüzyıla hazırlamak ve Türkiye'yi hak ettiği saygın konuma ulaştırmak için gerekli gördüğümüz programın hedef ve ilkelerini açıklamaya çalışacağız. Tekrar belirtelim. Bu sunduğumuz programın hedef ve ilkeleri Türkiye için en uygun hedef ve ilkeler olmayabilir. Bu önerileri ulusal bir program çalışmalarını başlatacak bir alternatif olarak sunuyoruz. Türkiye'yi en isabetli hedeflere götürecektir program tüm ilgili çevrelerin katılımıyla ortaya çıkan program olacaktır.

A. Programın nitelikleri

Türkiye'nin uygulayacağı ekonomik programın olmazsa olmaz niteliği ulusal program olmasıdır. Türkiye kendi saptadığı hedeflere ulaştıracak, kendi imkan ve gücüne dayanan, kendi gerçeklerini göz önünde tutan, kendi potansiyellerini harekete geçiren bir program uygulamalıdır. Türkiye böyle bir programı uygulamak için kimseye muhtaç değildir. Birikim ve deneyimi böyle bir programı oluşturmak ve uygulamak için yeterlidir. Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda yokluk ve yoksulluk içindeki Türkiye büyük mucizelere imza atmıştır. Günümüz şartlarında Türkiye, 21. yüzyılın temel ekonomik kaynağı olan güçlü insan sermayesine sahiptir. Cumhuriyetin kuruluşundan bu güne Türkiye'nin elde ettiği deneyim ve birikim bugüne dek elde ettiği başarılarından daha büyüklerini elde etmeye müsaittir.

Türk insanı son gelişmeler altında kendine güvenini, daha da kötüsü kendine saygısını yitirmiştir. Türk insanına, çok hatalı olarak, "AB olmadan biz kalkamayız, ABD olmadan ekonomimizi ayağa kaldıramayız" fikri aşılanmıştır. Türk insanının, çağın önüne koyduğu potansiyele inanması, kendine güvenmesi, şevkle programın saptadığı hedeflere yönelmesi gerekmektedir. Gerekli olan Cumhuriyetin kuruluş günlerinin Kuvâyi Milliye ruhudur. Program bir istikrar programı değil, atılım programı olmalıdır.

Programın ikinci olmazsa olmaz niteliği uzun vadeli bir vizyona sahip olmasıdır. Türkiye'nin güncel sorunları ona uzun vadeli vizyonunu kaybettirmemeli, hedeflerini unutturmamalıdır. Türkiye'nin acil çözüm bekleyen sorunları, yüksek faiz düşük kur sarmalından kurtulması, kriz ortamının yatıştırılması, enflas-

yonun düşürülmesi ve israfın önlenmesi olarak tanımlanabilir. Türkiye oluşturduğu atılım programında enflasyonu aşağı çekerken, reel faizleri düşürürken, israfı önlerken, çağı yakalayacak hamleleri de gerçekleştirmesi gerekir. Esasında böyle bir programın başarı şansı, bugüne dek uygulamaya çalıştığımız enflasyona odaklı programlardan çok daha fazladır. Çünkü böyle bir programda hedefler birbirlerini destekleyecekler ve sinerji yaratacaklardır. Ayrıca böyle bir program kaynaklarını da kendi yaratacaktır.

Programın üçüncü olamazsa olmaz niteliği yeni dünya düzeninin sunduğu imkanları sonuna kadar kullanmasıdır. Türkiye'nin, yeni dünya düzeninin kritik başarı faktörleri üzerinde mukayeseli üstünlükler yaratacak stratejileri geliştirmesi gerekmektedir. Bu Türkiye'nin ekonomisini dünya ile bütünleştirebilmesi için şarttır. Tüm dünyada marka, desen, patent hakları, sanayi tasarımları gibi haklar kuvvetli bir korunma altına alınmaktadır. Teknolojiyi, markayı, modayı, tasarımı ve imajı üretenler dünya pastasından daha fazla pay alabileceklerdir. Kısa bir deyişle dünyada başarı faktörleri değişmiştir. Zenginleşmek ve daha yüksek refah düzeylerine ulaşmak için teknoloji, marka, moda, imaj gibi yeni başarı faktörleri üzerinde rekabet üstünlüğü yaratmak gerekmektedir. Öyle anlaşıyor ki, yeni oluşan dünya düzeninde geçmişte olduğu gibi kazananlar ve kaybedenler olacaktır. Kalkınmakta olan ülkeler arasında, ucuz işgücü stratejisiyle yetinmeyip, ürün teknolojisini, markasını, imajını geliştirenler giderek kazançlı çıkacaktır.

B. Türkiye Vizyonu

Türkiye 21. yüzyıldaki gelişmeleri izleyen bir ülke değil, bu gelişmeleri yönlendiren bir ülke olacaktır. Türkiye 21. yüzyılın oyuncularından biri değil, 21. yüzyılın mimarlarından biri olacaktır. Türkiye, deneyim ve kültür birikimiyle, insana odaklı hayat felsefesiyle böyle bir rol üstlenmeye layık bir ülkedir. Medeniyetler çatışmasından söz edildiği, ülke veya kimi çevrelerin çıkarları için insanların telef edildiği, insanların birbirlerine kıydırdığı, kaynakların yağmalandığı bugünkü ortamda Türkiye insana odaklı bir sistem kurulmasında kilit rol üstlenebilir.

Türkiye çok stratejik bir coğrafyada, potansiyelleri çok yüksek olan bir ülkedir. Türkiye doğu ile batı uygarlıkları, İslam dünyasıyla Hıristiyan dünya, fakir ülkelerle zengin ülkeler, kalkınan ülkelerle kalkınmakta olan ülkeler arasında çok önemli bir köprüdür. 21. yüzyılda önemli rol oynayacak su kaynaklarına sahip, petrol havzalarına bitişiktir. Avrupa Birliği, İslam Konferansı, Karadeniz İşbirliği Teşkilatı bünyesinde aktif rol oynayarak ve doğuda Türk cumhuriyetleriyle sıkı işbirliği ilişkileri kurarak Türkiye yeni çağın oluşmasında çok önemli rol oynayabilir.

Türkiye'nin Köprü konumu Türkiye için fırsat ve tehlikeler oluşturmaktadır. En büyük tehlike kimi ülkelerin dünya üzerinde yaymaya çalıştığı çatışma ortamı ve din, ırk ayrımcılığıdır. Samuel P. Huntington, 1996 yılında yazdığı, çok anılan *Medeniyetler Çatışması* kitabında 21. yüzyılın medeniyetler çatışmasına sahne olacağını savunmaktadır. Huntington'a göre, Hıristiyan Batı kültürü ekonomik gelişmeye ve demokrasiye yatkındır. İslam kültürü ise demokrasinin gelişmesine ciddi bir engeldir. Günümüzde Batı kültürü güçlüdür. Fakat giderek bu gücünü kaybetmektedir. Batı sahip olduğu değerleri koruma çabası içinde olacaktır. Soğuk savaş sonrası düzen, Batı ve Batı-dışı medeniyetlerin çatışmasına sahne olacaktır. "Ve en tehlikeli kültür çatışmaları, medeniyetlerin kırıma hatları üzerinde gerçekleşecektir." ⁹⁴ Benzer bir şekilde, 1993 yılında ABD Savunma Bakanlığı danışmanı Thomas P.M. Barnett, 21. yüzyılda çatışmanın küreselleşmeyi başaran ülkelerle başaramayan ülkeler arasında olacağını belirtmektedir. ⁹⁵ Her iki yazarın tanımlamasına göre Türkiye fay hattı, çatışma hattı üzerindedir. Türkiye doğru stratejiler uygulayarak bu tehlikeleri fırsata dönüştürebilir.

C. Temel Strateji

Türkiye'nin küresel stratejisi tek yönlü değil, çok yönlü bir strateji olmalıdır. Üzülerek belirtmek gerekir ki, 1996 yılından bu yana Türkiye tek yönlü, Avrupa birliği odaklı bir strateji uygulamakta ve diğer yönleri ihmal etmektedir. Ekonomik açıdan bakıldığında diğer üç yön Karadeniz Ekonomik İşbirliği, Türk Cumhuriyetleri ve İslam Konferansı Teşkilatı'dır. Türkiye Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin kurucusudur. Türk Cumhuriyetleri ile çok güçlü kültür bağları vardır. Laik fakat vatandaşlarının çok büyük bir çoğunluğu Müslüman olduğundan İslam Ülkeleriyle de çok sıkı bağları bulunmaktadır. Sözümlü ettiğimiz bu üç yönü oluşturan bloklar petrol ve tabii kaynaklar açısından çok zengin, kalkınma potansiyeli çok yüksek ülkelerdir. Türkiye tek yönlü stratejisi nedeniyle diğer üç yönle olan ilişkilerini ihmal etmiş, ya da gerektiği kadar geliştirememiştir. Bu yargımızda ne kadar haklı olduğumuzu anlamak için Türkiye'nin bu dört yönündeki bloklarla gerçekleştirdiği dış ticaret istatistiklerine bakmak yeterlidir.

2002 yılından bu yana Türkiye AB ülkelerine 161 milyar dolarlık mal ihraç etmiş, 205 milyar dolarlık mal ithal etmiştir. AB ülkelerine karşı Türkiye'nin dış ticaret açığı, 2002 yılından bu yana 44 milyar dolardır. AB'ye yapılan ihracat Türkiye'nin toplam ihracatının yüzde 52,8'i, AB'den yapılan ithalat Türkiye'nin toplam ithalatının %43,4'üdür. AB ile dış ticaret açığı ise, Türkiye'nin toplam dış ticaret açığının yüzde 26,3'ünü oluşturmaktadır.

⁹⁴ Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations*, Free Press, 1996, s.28.

⁹⁵ Thomas P.M. Barnett. "The Pentagon's New Map", *Esquire* (Mart 2003).

Öbür yandan, 2002 yılından bu yana Türkiye, Karadeniz Ekonomik İşbirliği ülkelerine 35,5 milyar dolarlık ihracat yapmış, bunun karşılığında 78,3 milyar dolarlık ithalat yapmış ve 42,7 milyar dolarlık açık vermiştir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği ülkelerine Türkiye'nin ihracatı toplam ihracatının yüzde 11,7'siyken, ithalatı, toplam ithalatının yüzde 16,6'sı, dış ticaret açığı ise toplam dış ticaret açığının yüzde 25,5'udur.

Türkiye'nin İslam Konferansı Teşkilatı ülkeleri ile olan ticareti, Karadeniz Ekonomik İşbirliği ülkeleri ile olan dış ticaretinin tersi niteliğindedir. Türkiye'nin toplan ihracatının yüzde 16,6'sı İslam Konferansı Teşkilatı ülkelerine yapılmaktadır. Bu ülkelerden yapılan ithalat ise toplam ithalatının yüzde 12,5'ünü oluşturmaktadır. 2002 yılından bu yana, Türkiye'nin İslam Konferansı ülkelerine ihracatı 50,7 milyar dolar, bu ülkelerden ithalatı ise 59,2 milyar dolardır. Türkiye'nin İslam Konferansı Teşkilatı ülkeleri ile olan dış ticaret açığı, toplam dış ticaret açığının sadece yüzde 5,1'idir.

Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri ile ticareti yok denecek kadar azdır. 2002 yılından bu yana Türkiye İslam Cumhuriyetleri'ne 6,1 milyar dolarlık ihracat yapmış, ithalatı sadece 5,2 milyar dolar tutmuştur. Türkiye, Türk Cumhuriyetleri'yle olan ticaretinde 2002 yılından bu yana 1 milyar dolara yakın fazla vermiştir.

Türkiye'nin dört yönlü potansiyeli incelendiğinde, bu potansiyelin çok büyük olduğu görülecektir. Türkiye'nin bu dört yönlü stratejisinin vizyonu, bölgesinde ekonomik işbirliğinin katalizörü olan, güçlü bir ülke konumunda olmaktır. Türkiye dört yönlü temel stratejisini uygularken, bir yönle kurduğu ilişki, diğer yönlerle kuracağı ilişkileri zedelememeli, hatta diğer yönlerle kuracağı ilişkilerde pozisyonunu güçlendirmelidir. Dört yönde kurulan tün ilişkilerde işbirliği ve müşterek kazançlar hedeflenmelidir.

Türkiye'nin temel ekonomik stratejisi ise, borç alan, borç arayan ülke değil, borç ödeyen ülke olmak olmalıdır. Bu temel ekonomik strateji, programın diğer stratejileri arasında sinerji yaratacak, Türkiye'nin hedeflerine varmasını güven altına alacaktır.

D. Temel İlkeler

Türkiye'nin oluşturması gereken program tüm kesimlerin güvenini ve desteğini kazanmış ulusal ve ekonomik bağımsızlığa dayalı bir program olmalıdır. Bu program oluşturulmasında her kesimin görüşlerinden yararlanmayı gerektirir. Burada herhangi bir program önermek yerine geliştirilecek programın olmazsa olmaz ilkelerini sıralamaya çalışacağız.

1. Program bir atılım programı olmalıdır

Türkiye'nin hazırlayacağı program ihracat seferberliğine, üretim ve istihdam artışlarına dayalı, kaynak yaratan bir program olmalıdır.

Bugüne kadar hazırlanan programlarda enflasyonla mücadele ön planda tutulmuş, bir araç değil, amacın kendisi olmuştur. Bu nedenle de bu programlar ekonomiyi yavaşlatarak, işsizliğe neden olarak enflasyonu kontrol altına almaya çalışmış, Türkiye'nin potansiyelini değerlendirememiştir. Ekonomi zayıflatılarak enflasyonla mücadele belki enflasyonu yavaşlatabilir, fakat ekonomiyi zayıflatır. Özellikle enflasyonun kontrolü için kullanılan döviz kuru çıpası modeli, ihracatı cezalandıran, ithalatı körükleyen bir modeldir. Türkiye'de yapılması gereken ihracat seferberliğine dayalı bir kalkınma modelidir. Türkiye dış ödemelerini dengeleyecek türden ihracatını arttırmaya muhtaçtır. İhracat artışlarıyla, yerli üretimin ve üretim yeteneklerinin geliştirilmesi paralel uygulanmalıdır. İhracat seferberliği üretim ve istihdamın da artmasına neden olacaktır. Ayrıca, ihracat piyasalarındaki rekabet şirketlerin daha verimli çalışmalarına, teknolojilerini geliştirmelerine ve marka, moda ve imaj gibi rekabet unsurları geliştirmelerine neden olacaktır.

2. Program yabancı kaynaklara bağlı olmayan, kendi kaynaklarını kendi üreten bir program olmalıdır

Programın kaynakları, seferber edilen iç kaynaklar, artan üretimden yaratılan kaynaklar ve uluslararası işbirliklerinden sağlanan kaynaklar olmalıdır. Yaratılan dış kaynaklar konusunda dikkatli davranılması gerekir. Yabancı kaynakların tüketime değil, üretim ve üretim yeteneklerinin artırılmasına, Türkiye'nin stratejik üstünlükler kazanmasına yönelik olmasına çaba gösterilmelidir. Diğer bir deyimle, her hangi bir tür yabancı sermaye değil stratejik ortaklıklara yatkın yabancı sermaye kabul görmeli ve teşvik edilmelidir

Bugüne kadar uygulanan programlar dış kaynaklara güvenen programlardır. Hatta bu programlar dış kaynakların türü konusunda da bir ayırım yapmamaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi, dış kaynaklar eninde sonunda dış ticaret açıklarını kapatmaya yararlar. Türkiye bu nedenle çok yüksek düzeylerde cari ödeme açıkları vermiştir. Bu da Türkiye'nin dış borçlarını arttırmış, Türkiye'yi dışa bağımlı hale getirmiştir. Yabancıları da Türkiye'den siyasi ödün isteme yolunda cesaretlendirmiştir. Türkiye büyük çaplı bir atılım programını gerçekleştirecek kaynağı yaratabilecek güçtedir. 1930'larda, kişi başına geliri 45 dolar, nüfusu 12 milyon olan Türkiye bundan çok daha zor koşullarda böyle bir mucizeyi gerçekleştirmiştir.

3. Program ulusal uzlaşmaya dayalı bir program olmalıdır

Bir programın başarıya ulaşmasının en büyük teminatı, ekonominin aktörlerinin

aynı yöne yönelmeleri, ekonomiyi birlikte aynı yönde, hedefler doğrultusunda çekmeleridir. Tüm katılımcıların ekonomiyi "aynı yönde çekmelerinin garantisi ise program üzerinde "ulusal uzlaşmanın" sağlanmasıdır. Enflasyonla mücadelede başarılı olan ülkeler işçi, işveren, mali kesim, esnaf gibi kesimlerle devlet arasında böyle bir uzlaşmayı sağlayan ülkelerdir. Böyle bir uzlaşma, her kesimin kendilerine düşen sorumlulukların bilincine varmalarını bu sorumlulukları yerine getirmelerini güvence altına alır. Her bir kesimin kendilerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi ekonominin dengelerini kurmayı ve kollamayı sağlar. Söz edilen dengeler karşılıklı etkileşim içindeki reel dengeler ve fiyat dengeleridir. Burada reel dengelerden kastettiğimiz bütçe ve dış ticaret dengeleri; fiyat dengelerinden kastettiğimiz ise, enflasyon, faizler, kurlar ve ücretler arasındaki dengelerdir. "Ulusal uzlaşma", "milli mutabakat", "kesimler arası konsensüs", "dayanışma paktı" adlarıyla anılan bu uzlaşmalar enflasyonla mücadele ve atılım programlarının olmazsa olmaz koşuludur. Türkiye Ekonomik ve Sosyal Konseyi destekleyerek bu amaçla kullanılabilir. Bugüne kadar Türkiye, Ekonomik ve Sosyal konseyi sadece ilgili kesimleri bilgilendirmek aracı ile kullanmıştır. Ekonomik ve Sosyal Konseyin hedeflerin saptanmasına ve programın oluşturulmasına etkin katılımın kazanılması gerekir. ⁹⁶

4. Program külfeti ve nimeti paylaştıran bir program olmalıdır

Geliştirilecek programda programın külfeti ve nimeti eşit olarak paylaşılmalıdır. Bu ilke yukarıda sözünü ettiğimiz uzlaşma için de gereklidir. Üzülerek belirtmek gerekir ki Türkiye bugüne dek uyguladığı enflasyonla mücadele programlarında külfet ve nimeti paylaştırmada başarılı olamamıştır. Daha önce incelendiği gibi, 1994 ve 2001 krizleri atlatılırken reel ücretler düşmüş, önemli boyutlarda istihdam kaybı olmuştur. Yani krizin faturasının çok büyük bir bölümü ücretli kesime ödettirilmiştir. Kamuoyu oluşturma bakımından işçi kesimi ile diğer kesimler aynı güce sahip olmadıklarından genellikle istikrar programlarında kaybeden taraf işçiler olmaktadır. İstikrar ve enflasyonla mücadele programlarının "acı reçete" olarak algılanmalarının nedeni de budur.

Yukarıda söz ettiğimiz ihracat seferberliğine dayalı bir atılım programı bir taraftan enflasyonu düşürürken bir taraftan da milli gelirin hızla artmasını ve ekonominin güçlenmesini sağlayacaktır. Bu da refahın artması anlamına gelecektir. Artan refahın adil paylaşımı bir ilke olmalıdır. Külfetin ve nimeti adilce paylaştıran program, katılımın ve başarının güvencesidir.

Burada programın refahı yurt sathına yaymasının gerektiğini de belirtmekte yarar vardır.

⁹⁶ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Özer Ertuna, Niyet Mektupları ve Ekonomik ve Sosyal Konsey, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Ekim 2002.

5. Program fiyatlar arası dengelerin kurulmasından yararlanan bir program olmalıdır

Türkiye'nin hazırladığı program bir daha kriz yaşatmaması gereken bir programdır. Yukarıdaki incelemelerimizde de gördüğümüz gibi, Türkiye'nin yaşadığı krizlerin arkasında yatan en önemli temel etken piyasalardaki fiyatlar arasındaki denge bozukluklarıdır. Söz konusu dengeler enflasyon, faizler, kurlar ve ücretler arasındaki dengelerdir. Ulusal uzlaşmaya varılan programın, ücretler, mal ve hizmet fiyatları, faizler ve kurlar arasındaki dengeleri, ekonomide atılım yapacak şekilde kurması ve bu dengeleri koruyarak enflasyonu kontrol altına alması gerekir. Yukarıda sözünü ettiğimiz ulusal uzlaşma da bu dengeler üzerinde tarafların kendilerini taahhüt etmeleri anlamına gelmelidir. İşçi programlanmış olan ücret politikasını benimseyecek, işveren fiyat artışlarını program çerçevesinde korumayı taahhüt edecek, mali sektör faizlerin belirlenmiş seyrini izlemesini taahhüt edecektir. Bu dengelerin bozulması belirsizlikleri, riskleri artıracak, programın başarısını engelliyecektir. Bugün Türkiye'yi bu noktaya getiren "kur ve ücret çıpası" modelinin hatalı yanı dengelerden değil de denge bozukluklarından yararlanmaya çalışmasıdır.

Fiyatlar arasındaki dengelerle bütçe açıkları, dış ticaret açıkları, işsizlik gibi mali ve reel dengeler arasında kuvvetli, karşılıklı ve hassas ilişkiler vardır. Fiyat dengesizlikleri bu dengeleri bozduğu gibi, bu dengelerdeki bozukluklar fiyat dengelerini bozar. Bütçe önemli açıklar veriyorsa, bu ya borçlanmayla ya da "para basarak" karşılanacaktır. Devletin borçlanma gereğinin artması faizleri dengelerinin çok üzerine çıkarır. Yüksek faiz yükleri faizleri ödeyebilmek için borçlanmaya, yani borç sarmalına yakalanmaya neden olabilir. Yüksek reel faizler üretim kayıplarına ve iflaslara kadar götürebilir. Faizlerin kur artışlarından yüksek olduğu ortamlarda kısa vadeli yabancı sermaye ülkeye akarak (sıcak para) ülkeyi soyar. Artan dış ticaret açıkları ise sıcak para veya dış borçlarla kapatılacağından dış borçları artırır. Mali ve reel denge bozuklukları ülke riskini arttırarak faizleri daha da yükseltir. Bu karşılıklı ilişkiler zinciri daha da uzatılabilir.

Fiyatlar arasında denge kurulabilmesi ve dengelerin korunabilmesi için yapısal reformlara ihtiyaç vardır. Türkiye çok uzun bir süredir yapısal reformlardan söz etmekte fakat bir türlü bu reformları gerçekleştirememektedir. Bu reformları kısaca özetleyelim.

Özel Sektör Reformu: Özel sektör reformunun temel hedefi kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınmasını sağlamak, şirketlerin kurumsallaşmasına katkılarda bulunmaktır. Türkiye'de kayıt dışı ekonominin boyutları konusunda güven verici tahminler bulunmamakla beraber, ekonomi üzerindeki etkileri göz önün-

de tutulursa, bu kesimin önemli boyutta olduğu anlaşılmaktadır. Ekonomi geliştiğçe, bu kesim, kurumlarla ilişkilerinde kayda geçmemiş olmanın sıkıntılarını da çekmektedir. Ekonominin kayda geçmemiş kesiminin kayıt içine çekilmesinin ekonomi üzerinde direkt ve dolaylı çok önemli etkileri olacaktır. Kayıt dışı ekonominin kayıt içine çekilmesi bir yandan özendirici, öbür yandan da engelleyici stratejilerle gerçekleştirilmelidir.

Türkiye'de özel sektör şirketleri kurumsallaşma konusunda da sıkıntılar çekmektedir. Şirketlerin kurumsallaşarak, kendilerini 21. yüzyılın koşullarına hazırlamaları gerekir. Bu konuda yönetim yerine yönetişim, kurumların sosyal sorumlulukları, hissedar yerine paydaş (stakeholder) gibi kavramlar her geçen gün güçlenmektedir.

Kamu Sektörü Reformu: Kamu sektörü reformu, bürokrasiyi modernleştirmeyi, tüm kamu kesiminde israfı önleyici ve verim arttırıcı tedbirleri almayı, ilave olarak da, kamu iktisadi teşebbüslerinin etkinliğini ve verimliliğini arttırıcı bir özelleştirmeyi içermelidir. Özelleştirmenin amacı satmak, mülkiyeti devretmek kaynak elde etmek değil, verimliliği arttırmak olmalıdır. Tüm özelleştirme kapsamına alınan kuruluşlarda yönetimin özelleştirilmesi ve kurumun verimlilik ve rekabet ilkeleri altında yeniden yapılandırılması şarttır. Mülkiyetin özelleştirilmesinin yararlı olmadığı veya gerekmediği hallerde dahi, muhakkak, yönetimin özelleştirilmesi ve yönetimin icraatından dolayı sorumlu hale getirilmesi, hesap verebilir olması sağlanmalıdır. Özelleştirilen kurumların sermaye yapılarının yeniden şekillendirilmesinin gerektiği durumlarda, yerli ve yabancı kuruluşlarla stratejik ortaklıkların kurulmalı, halka arz, blok satış gibi özelleştirme teknikleri işletmelerin stratejik konumları göz önünde tutularak uygulanmalıdır. Özelleştirme süreci içinde mülkiyeti devredilecek olan kuruluşların, yeni mülkiyet yapılarının, stratejilerini ve başarılarını destekleyecek, onlara rekabet ortamında stratejik kazançlar sağlayacak şekilde oluşmasına dikkat edilmelidir.

Mali Sektör Reformu: Mali sektör reformuyla 1992 yılında yapılan sermaye piyasası kanunu değişiklikleriyle oluşturulan çerçeve kapsamında, mali piyasalara yeni piyasalar, yeni araçlar ve kurumlar kazandırılarak araçlar ve kurumlar arası rekabetin arttırılmasıyla bir taraftan hane halkının tasarruf kazançları arttırılırken diğer taraftan para kullanma maliyetleri uluslararası düzeylere indirilmelidir.

İyi işleyen bir mali sektör, ekonomimizin dünya ile bütünleşmesinde çok önemli bir rolü vardır. Bugün Türkiye'deki yüksek faizler, Türk şirketlerinin uluslararası rekabet gücünü kırmaktadır. Bugün için şirketlerimiz, risklerini arttırma pahasına yurt dışından borçlanarak bu dezavantajlı durumdan kurtulmaya çaba harcamaktadır. Ancak bu durum da ekonomideki dengeleri zedelemektedir.

Vergi Reformu: Vergi reformunun hedefi, vergi sisteminin sadeleştirilmesi, vergi idaresinin modernleştirilmesi, vergi tahsilatında etkinliğin arttırılması ve

vergi tabanının yaygınlaştırılması olmalıdır. Vergi reformu vergi adaletini sağlamalı ve kayıt dışı ekonomiyi kayıt içine alacak özendirici tedbirleri de içermelidir. Bu konu da Ekonomik ve Sosyal Konseyde dikkatle ele alınmalı bir çözüm yaratılmalıdır.

6. Program geleceği ipotek altına almamalıdır

Dünya uygulamalarında pek çok istikrar programı ülkelerin geleceklerini ipotek altına almıştır. Örneğin Meksika'da "borç-sermaye swapları"⁹⁷ uygulamasında Meksika dış borçlarını şirketlerinin hisse senetlerinin devriyle ödemek zorunda kalmış, böylece Meksika ekonomisinin büyük bir bölümü yabancıların, ABD'nin eline geçmiştir. Geleceğin ipotek altına alınması dış borçların kontrolsüz artması ve özelleştirme uygulamalarıyla gerçekleşmektedir. Borçlanmada altın bir kural vardır. Ödeme planı olmayan bir borç alınmaması gereken bir borçtur. Programda dış borçlanmada çok dikkatli davranmak gerekir.

Özelleştirme literatüründe özelleştirmenin yararları sayılırken, özelleştirme sonucu rekabet artmasının verimlilik artışlarıyla sonuçlandığından söz edilmekte, kaynak yaratmak için özelleştirme yapılmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Oysa bugün Türkiye'de "kan kaybına" neden olanlar değil de kârlı kuruluşlar, kaynak yaratma amacıyla satılmaktadır. Daha da önemlisi bu kuruluşlardan bazılarının 21. yüzyılın stratejik alanlarında olmasıdır. Mali kuruluşlar, Türk TELEKOM, Türk Hava Yolları ve enerji santralleri stratejik önemi olan kuruluşlardır. Bunların özelleştirilmesinde yapılacak hatalar 21. yüzyılda Türkiye'yi çok zor duruma sokabilir.

Yukarıda açıkladığımız ilkeler birbirlerini destekleyen, sinerji yaratan ilkelerdir. Program bu ilkeler üzerine inşa edildiği takdirde başarı şansı çok yüksek olacaktır.

III. ÖZET VE DEĞERLENDİRME

Türkiye gerçekten de potansiyeli yüksek bir ülke. Bu potansiyel, Anadolu'nun stratejik konumu, kültürü ve dinamik insan yapısından kaynaklanmaktadır. Anadolu, binlerce yıl, pek çok medeniyetin bir potada kaynaşıp iyiyi ve güzeli arındırıp günümüze taşıyan bir yerdir. Anadolu Batı medeniyeti ile Doğu medeniyeti arasında, fakir ve zengin toplumlar arasında, kalkınmış ülkelerle kalkınmakta olan ülkeler arasında, liberal ülkelerle güdümlü ülkeler arasında ve tüm yaygın dinler arasında çok etkin bir köprüdür. Türkiye, yeni dünya düzeninin bir uzlaşma düzeni olması, hatta ondan da ileri farklılıkların yarattığı bir zenginliğe kavuşması için çaba gösterebilir ve göstermelidir.

⁹⁷ Swap , bir şeyi, başka bir şeyle değiştirmek anlamındadır.

Türkiye'nin vizyonu, 21. yüzyıldaki gelişmeleri izleyen bir ülke değil, bu gelişmeleri yönlendiren bir ülke olmak, 21. yüzyılın oyuncularından biri değil, mimarlarından biri olmaktır. Bu vizyon altında Türkiye, bölgesinde çok önemli bir ekonomi, sosyal ve siyasi güç olmayı hedeflemelidir. Bu da Türkiye'nin tek yönlü, Avrupa Birliği odaklı bir strateji değil, dört yönlü bir strateji uygulamasını gerektirmektedir. Bu dört yön, Avrupa Birliği, Karadeniz Ekonomik İşbirliği, Türk Cumhuriyetleri ve İslam Konferansı Teşkilatı'dır. Türkiye bu dört yön üzerinde hiçbir ülke veya toplulukla, diğer yöndeki ilişkilerine zarar verecek bir ilişkiye girmemelidir. Bunun aksi, Türkiye'nin bu dört yön üzerinde herhangi bir ülke veya toplulukla geliştireceği ilişki, onun diğer yönlerdeki stratejik konumunu güçlendirmelidir. Türkiye'nin temel ekonomik stratejisi ise, borç alan, borç arayan ülke değil, borç ödeyen ülke olmak olmalıdır.

Türkiye'nin oluşturması gereken program tüm kesimlerin güvenini ve desteğini kazanmış ulusal ve ekonomik bağımsızlığa dayalı bir program olmalıdır. Bu da program oluşturulmasında her kesimin görüşlerinden yararlanmayı gerektirir. Programın olmazsa olmaz ilkeleri şunlar olabilir:

- * Program bir atılım programı olmalıdır
- * Program yabancı kaynaklara bağlı olmayan, kendi kaynaklarını kendi üreten bir program olmalıdır
- * Program ulusal uzlaşmaya dayalı bir program olmalıdır
- * Program külfeti ve nimeti paylaştıran bir program olmalıdır
- * Program fiyatlar arası dengelerin kurulmasından yararlanan bir program olmalıdır
- * Program geleceği ipotek altına almamalıdır

Bu ilkelere uygun hazırlanan programın gerektirdiği reformlar ise şu şekilde belirtilebilir:

- * Özel Sektör Reformu
- * Kamu Sektörü Reformu
- * Mali Sektör Reformu
- * Vergi Reformu

Türkiye zaman kaybetmeden, peşin hükümsüz, yaygın bir katılımı ulusal vizyon, misyon ve stratejisini tartışmalı ve şekillendirmelidir. Bu vizyon, misyon ve strateji altında DPT tarafından hazırlanacak program önerileri, Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından ulusal uzlaşma altında ulusal programlara dönüştürülmelidir. Böylece yeni bir "Kuvâyî Milliye" ruhu ile, Türkiye 21. yüzyılda hak ettiği konuma ulaşacaktır.

IV. OKUMA PARÇALARI

Bu kısımda, yazarın çeşitli tarihlerde yazdığı, gazete ve dergilerde yayınlanmış olan makaleleri sunulmaktadır. Bu makaleler, yazılış tarihleri de dikkate alındığında bölüm içindeki açıklamalara yeni boyutlar eklemekte ve okuyucuların kendi görüşlerini oluşturmalarına yardımcı olmaktadır.

A. Büyük hedefler ⁹⁸

Kişiler için olsun, ülkeler için olsun hedefler çok önemlidir: Hele hele, büyük hedefler. Büyük hedefler bir şevk, bir coşku yaratır. Büyük hedeflerin yarattığı bu şevk ve coşku hiçbir engel tanımaz. Kişiler ve ülkeler böyle durumlarda mucizeler yaratırlar.

Türkiye, 20. yüzyılda bu mucizelerin en çarpıcı örneklerinden birini gerçekleştirmiş bir ülke. Darmadağın edilmiş bir imparatorluğun yoksulluk içinde kıvranan Anadolu topraklarında büyük bir cumhuriyeti kurmuş bir ülke. 1923 yılında 45.3 dolar olan kişi başına milli gelirini 2000 yılına girerken 3000 dolara çıkarabilmiş bir ülke. Yine 1923 yılında 12.6 milyon olan nüfusunu 65 milyona çıkarabilmiş bir ülke. Ve bunu yaparken de Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının nedenlerinden biri olan dış borçları devralmış ve onları 1956 yılına kadar ödemiş bir ülke. Evet, Türkiye, cumhuriyetin ilk yıllarındaki şevk ve coşku ile, 20. yüzyılın en büyük mucizelerinden birini gerçekleştirmiş bir ülke.

Cumhuriyet mucizesinin arkasında "büyük hedefler" yatmaktaydı: "Muasır medeniyeti yakalamak." Bu hedefe varmak için yapılması gerekeni Atatürk çok vezir bir şekilde özetlemişti: "Türk övün, çalış, güven!" Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda milletin, gerçekten de övünecek şeyleri vardı. En yoksul, en çaresiz anlarında bile kalkınmış batı ülkeleri Türkiye'ye hiçbir şey dayatamamıştı. Tüm ekonomik güçlüklerle rağmen ülke borç peşinde koşmuyor, kendi imkanlarıyla demiryollarını kuruyor, tarımını ve sanayiini geliştiriyordu. Tutumlu davranıp, yerli malını kullandıkça iftihar ediyordu. O zamanlar "ilke", köşeyi dönmek değil çalışmaktı; paradan para kazanmak değil alın teriyle üretmekti. Ve, millet güven duymayı hak etmişti.

Bugün Türkiye'nin önüne yine büyük hedefler konuyor. Son kalkınma planımızın hedefleri çok büyük. Plana göre, önümüzdeki yıllarda Türkiye ekonomisi yüzde 7 hızla büyüyecek. Türkiye bu büyüme hızını, Almanya yüzde 1.83, İngiltere yüzde 2.66, Fransa yüzde 1.95, İtalya yüzde 1.88 ve İspanya yüzde 2.56 hızla büyürken yakalayacak. Böylece, Avrupa'nın en büyük dördüncü ekonomisine sahip olacak. Yani, tüm Avrupa ülkeleri yerinde sayarken, ya da çok yavaş

⁹⁸ Özer Ertuna, *Radikal Gazetesi*, 10 Temmuz, 2000.

büyürken, Türkiye bu ülkelerden teknoloji alıp onlara fason mal üretirken, borç para alıp afiyetle yerken onların üç misli, beş misli bir hızla büyüyecek.

Esasında, planın koyduğu hedef hiç de ulaşılamayacak bir hedef değil. 1990 yılında dünyanın yeniden şekillenmesi sonucunda Türkiye inanılmaz bir potansiyel yakaladı. Orta Asya çok önem kazandı. İslam ekonomileri ve Karadeniz bölgesi büyük pazar ve işbirliği imkanları yarattı. Batı bu bölgelere ulaşmada Türkiye ile işbirliğinin yollarını arar oldu. Türkiye doğu, batı, güney ve kuzeyde kuracağı dört yönlü ekonomik ilişkilerle, büyük bir kalkınma potansiyeli yakaladı. Ama, bu ara Türkiye ne yaptı? Başkalarının da çabalarıyla yaratılan ekonomik, sosyal ve politik güncel sorunlarla uğraşıp, her defasında küçük başarılar elde etti. Türkiye uzun vadeli ufkunu kaybetti. Ekonomik alanda son on yıl içinde Türkiye yıllık yüzde 3.7 büyüme hızı yakalayabildi. Bundan on yıl önce kişi başına milli geliri, bugünün fiyatlarıyla, aylık 81 milyon lira olan Türkiye, bugün bu geliri 100 milyon liraya çıkarabilmiş bir ülke. Bu on yıl içinde Türkiye milli gelirini yıllık yüzde 7 hızla arttırabilseydi, bugün kişi başına aylık milli gelir 137 milyon lira olurdu.

Bugün Türkiye önüne haklı ve ulaşılabilir bir hedef koyuyor. Ama bu hedefe ulaşabilmesi için 1990 yılından bu yana yaptığı hataları tekrarlamaması, cumhuriyetin ilk dönemindeki gibi övünmesi, çalışması ve kendisine güvenmesi lazım. Bugün Türkiye övünemiyor: uygulayacağı ekonomik programları halkına değil IMF ve Dünya Bankası'na onaylatıyor. Türkiye çalışma çağına giren insanına iş sahaları yaratmakta güçlük çekiyor: yüksek eğitim görmüşler arasında işsizlik giderek artıyor. Yanlış bir teşhis sonucu Türkiye kendine güvenemiyor; dışarıdan borç almadan, yabancı destek bulmadan kendi imkanlarıyla kalkınabileceğine inanmıyor.

Evet Türkiye büyük hedeflere layık, fakat bir türlü o, cumhuriyetin ilk yıllarındaki şevk ve coşkuyu yakalayamıyor.

B. Avrupa Birliği ve Köprü ⁹⁹

Avrupa Birliği ile ilişkilerimizde başından beri yapmamız gereken hesap şuydu: Avrupa Birliğine girdiğimizde biz ne vereceğiz, ne alacağız? Alacaklarımızın bize, vereceklerimizin onlara yararlarını arttırmanın; yükleri ise hafifletmenin yolları nelerdir? Bu "Birlikten" biz ne kazanırız, Avrupa ne kazanır?

Bir noktayı kesinlikle unutmamamız gerekir: Bu birlikten hem biz, hem de Avrupa'nın kazançlı çıkması gerekir. Ve, bu müşterek kazanç ne kadar çok olursa ortaklık o kadar güçlü olur. Biz de, o derecede ortaklığın "saygın" bir üyesi oluruz. Üzülerek izlediğim şu: Biz yalnızca Avrupa'dan ne alacağımıza bakıyoruz. Tar-

⁹⁹ Özer Ertuna, *Radikal Gazetesi*, 9 Kasım 1998.

tışılacaklarımız, "yardım" ve "bağış" gibi tanımlanabilen kazançlardan; "dünya görüşü", "Avrupa standartları" gibi tanımlanamayan değerlere kadar bir yelpaze çiziyor. Korkarım, bu yelpaze bizi ya "dilenci" ya da "taklitçi" konumuna sokuyor. Saygın bir üye konumuna oturtmadığı bir gerçek.

Türkiye'nin dünya üzerindeki konumu, Türkiye için fırsatlar yarattığı gibi, omuzlarına sorumluluklar da yüklüyor. Türkiye doğu medeniyeti ile batı medeniyeti arasında, Hıristiyan dünya ile Müslüman dünya arasında, zengin ülkeler ile fakir ülkeler arasında, piyasa ekonomileri ile merkezden yönetilen ekonomiler arasında, demokratik ülkeler ile demokrasiyi tanıyamamış ülkeler arasında çok önemli bir köprü oluşturuyor. Türkiye bu ortamda, kültürünün bir parçası olan hoşgörüsü ve 75 yıllık çağdaşlaşma deneyimleriyle yeni kurulan dünya düzenine çok önemli katkılarda bulunabilir. Türkiye batıda Avrupa, kuzeyde Karadeniz Ülkeleri, doğuda Orta Asya cumhuriyetleri ve güneyde İslam ülkeleri arasında yardımlaşma, dayanışma ve işbirliği ortamının yaratılmasında çok etkili olabilir. Yeni dünya düzeninin oluşmasına katkı, Türkiye için yalnızca bir fırsat değil, göğüslemesi gereken bir sorumluluktur. Türkiye bunun bilinci içinde, Avrupa ile karşılıklı çıkarlara dayanan çok güçlü bir ortaklık kurabilir. Türkiye'nin üsleneceği rol, Türkiye'ye özel ayrıcalıkların tanınmasını da gerektirebilir. Türkiye bu ayrıcalıkların pazarlığını çok iyi yapabilmelidir.

Esasında Avrupa Birliği'ne koşullar ne olursa olsun katılma tutkusunu, giderek Türkiye'nin kozlarını da yitirmesine neden oldu. Avrupa için Türkiye önemli bir ülkedir. Avrupa kolay kolay Türkiye'den vazgeçemez. Bunlar doğru. Ancak bunun nedeni Türkiye'nin Orta Asya, Kafkasya ve Orta Doğu'da önemli potansiyellere sahip olmasıdır. Bu nedenle de Türkiye yalnızca Avrupa ile olan ilişkilerini değil, bölgesindeki tüm ilişkilerini geliştirmek zorundadır. Türkiye Avrupa, Orta Asya, Karadeniz ve İslam ülkeleri arasında işbirliğinin anahtar ülkelerinden biri olabilir. Üzülerek belirtmek gerekir ki, Türkiye, tek odaklı siyasetle, bu potansiyelini epey yıpratmıştır. Türkiye Orta Asya, Kafkasya ve Orta Doğu ülkeleriyle özel ekonomik ilişkiler kurabilmeli, kendi inisiyatifini kullanabilmelidir. Türkiye bugün bu ilişkilerinde Avrupa Birliği'nin kurallarına uymayı kabul ederek gücünü yitirmiştir.

Bir türlü kurtulamadığımız "biz Avrupasız yapamayız" saplantımız ve İslam ülkelerine karşı duyduğumuz burukluk dört yönlü ve aktif bir siyaset uygulamamızı engelliyor.

1996 yılında Avrupa Birliğine üye olmadan, karar verici kurumlarında temsil edilmeden tek yanlı olarak Avrupa Gümrük Birliği'ne girdik. Avrupa Gümrük Birliği'ne girdiğimiz 1996 yılı başından bu yana, 2001 yılı Haziran ayı sonuna kadar, Avrupa Birliği'nden 129 milyar dolarlık mal ithal edip, onlara 74 milyar dolarlık mal sattık. Bu dönemde, Avrupa Birliği ticaretine net katkımız 55 mil-

yar dolar. Avrupa ekonomisinin durgunluk döneminde, Avrupa Birliği, tabii ki bundan çok kârlı çıktı. Öbür yandan, Karadeniz bölgesi ülkeleriyle ticari ilişkilerimiz biraz geliyor fakat yetersiz. Doğuda Türk cumhuriyetleri ile dış ticaretimiz komik karşılanacak kadar az. Güneyde İslam ülkelerinin çok büyük bir ithalat potansiyeli var. İslam ülkeleri, 150 milyar doların üzerinde yıllık ithalatlarıyla çok iyi bir pazar. Ama bu pazardan yararlanan biz değiliz, çoğunlukla Avrupalılar bu pazarı paylaşıyor.

Evet, Türkiye 21. yüzyıla girerken bir fırsatlar ülkesi. Türkiye bu fırsatların bilincine varıp doğu, batı, güney ve kuzey ilişkilerini dengeli bir şekilde geliştirmek zorunda. Bu Türkiye için bir şans olduğu kadar bir sorumluluk da.

C. Türkiye İçin Ayağa Kalkma Zamanı ¹⁰⁰

1990'larda yeni bir dünya düzeni oluşurken 21. yüzyılın yıldızları da belirmeye başlamıştı. Bunlardan biri Türkiye, diğeri ise Çin olarak belirlenmişti. Ama bunlardan hangi yıldızın daha fazla parlayacağı kestirilemiyordu. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler birliği dağıldıktan sonra Türkiye'nin "köprü" konumu, Türkiye ve çevresi için çok önemli fırsatlar yaratıyordu. Türkiye Doğuda çok zengin tabii kaynaklara sahip Türk cumhuriyetleri, güneyde dünyanın en zengin petrol ve tabii gaz rezervlerine sahip İslam ülkeleri, kuzeyde büyük kalkınma potansiyeline sahip Karadeniz ülkeleri ve batıda Avrupa birliği arasında ekonomik kalkınma ve işbirliğinin katalizörü olabilirdi. Bunu yapacak kültürel, ekonomik, sosyal ve her türlü birikimi vardı. Bu, Türkiye için çok değerli bir fırsat yaratıyor, aynı zamanda, omuzlarına bir sorumluluk yükliyordu. Türkiye İslam Kalkınma Konferansı'nın üyesiydi, Türk Cumhuriyetleriyle kısa zamanda iyi ilişkiler geliştirmişti. 1992 yılında, önemli görevler üslenebilecek Karadeniz İşbirliği Teşkilatı'nın kuruculuğunu yapmıştı. Avrupa birliği ile, dengeli ilişkiler kurabilirdi. 21. yüzyıl Türkiye için çok iyi gelişmelerin müjdesini veriyordu. Ama, maalesef durum böyle gelişmedi.

Türkiye'nin bu güçlü potansiyelini gören, bu coğrafyanın imkanlarından kendileri yararlanmak isteyen. Türkiye'nin "dost" olarak tanımladığı kimi ülkeler Türkiye'nin etnik ve ekonomik sorunlarını deşmeye başladı. İnanılmaz bir şekilde, Türkiye kendi başına kendi sorunlarını çözemeyeceğine ikna edildi. Türkiye ekonomisini IMF'e, siyasetini AB'ye teslim etti. Türkiye çok değerli yıllarını zıyan etti. ¹⁰¹

Öyle görülüyor ki, Türkiye AB'ye saygın bir üye olamayacağı besbelli iken,

¹⁰⁰ Özer ERTUNA, *KOBİ Girişim*, Ekim 2005.

¹⁰¹ Bakınız: Prof. Dr. İ. Özer Ertuna; *Türkiye Ekonomisinin Kayıp Yılları (1989-2005)*. Avcıol Basım Yayın, İstanbul, 2005.

IMF'in karnesi zayıflarla dolu iken hala istikbalini AB üyeliğinde, ekonomisinin sorunlarının çözümünü IMF reçetelerinde görmektedir.

IMF reçetelerinin kalkınmakta olan ülkelere çözüm değil felaketler getirdiği, bugün, şüphe götürmez bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bunu anlatabilmek için, 2002 yılında Dünya Bankası Başdanışmanı Joseph Stiglitz bir kitap yazmıştı. Bugün Arjantin deneyimi inanmayanları dahi inandıracak berraklıkta.

Bilindiği gibi, uzun süredir IMF reçeteleri kullanan Arjantin ekonomisi, 1998 yılından sonra dört yıl süren bir durgunluk, Aralık 2001'de ise çok önemli bir çöküş yaşamıştı. Bu çöküş tam bir çöküştü. Bütün IMF reçetelerinde olduğu gibi, IMF Arjantin'de de yüksek faiz, bütçe kısıtlaması ve aşırı değerli para diretmesinde bulunmuştu. Aralık 2001'de Arjantin 100 milyar dolar tutan borçlarını ödeyemeyeceğini ilan etti. Mali sistem tamamen yıkıldı. Ama, mucizevi bir şekilde Arjantin uyandı. IMF'in yüksek faiz, devlet harcamalarını kısma ve su elektrik gibi temel mallara zam yapma önerilerini reddetti. Alacaklılara karşı sert tutumunu devam ettirdi. IMF'in tehditlerine de aldırmadı. Kendi ekonomi planını oluşturup uyguladı. Ekonomi 3 ay gibi kısa bir zamanda toparlanmaya başladı.¹⁰²

Arjantin deneyimi bir şeyi çok net bir şekilde ortaya koydu: Bir ülke hazır reçetelerle değil, kendi programlarıyla kalkınabilir. Atatürk'ün dediği gibi, yabancıların nasihatleriyle kalkınan bir ülke olamaz.

Arjantin ekonomisi 2003 yılında yüzde 8.8, 2004 yılında yüzde 9 oranlarında sağlıklı bir şekilde büyüdü. 2005 yılında yüzde 7.3 büyümesi bekleniyor. Borç alan değil, ödeyen bir ülke oldu.

Arjantin deneyiminden ibret alınabilir mi? Tabii ki Arjantin'in kendine has sorunları, Türkiye'nin özel şartları var. Ama Türkiye'nin potansiyeli ve şartları Arjantin'den de başarılı olabileceğini gösteriyor. Türkiye'nin, hiç vakit kaybetmeden ayağa kalkarak kendi şartlarının gerektiği programları devreye koyması, borç alan bir ülke olmaktan çıkıp, borç ödeyen ülke olmayı hedeflemesi gerekiyor. Türkiye bunu yapabilecek güce sahip.

D. Dünyayı Biz Şekillendiriyoruz ¹⁰³

Bugün yeni dünya düzeninin yarattığı fırsatlar ve tehlikeler çok daha iyi anlaşılıyor. Yeni dünya düzeninin temelleri 1978'lerde, Dünya Bankası, IMF ve ABD Hazinesinin tüm ülkelere uygulanacak bir reçete üzerinde anlaşmaları ile atılmıştı. Tüm ülkelerde uygulanacak reçete ticaretin liberalleşmesi, özelleşme adı

¹⁰² Mark Weisbrot; The IMF Lost its Influence, International Herald Tribune. 22 Eylül 2005.

¹⁰³ Özer ERTUNA, KOBİ Girişim, Eylül 2006.

altında tesislerin satılması ve devletin küçültülmesi ilkelerine dayanıyordu. Yeni dünya düzeninin örgütlenmesi ise 1994 yılında Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulmasıyla sağlandı. Düzen, serbest ticarete ve sermayenin serbest dolaşımına dayalı, fakat marka, patent, telif, baskılı devreler gibi fikir mülkiyet haklarının sıkı bir şekilde korunması esasına dayanmaktaydı. Düzenin işlemesi de basitti: Düzen, marka sahibi şirketlere, hammaddelerini en ucuza buldukları ülkelerden alıp, mallarını en ucuza üretebildikleri ülkelerde ürettirip, pazarların en uygun olduğu ülkelerde satabilme imkanını yaratmıştı. Örneğin, bu imkanı kullanarak çok iyi bilinen bir spor ayakkabı markası, Çin veya Endonezya'da 5-6 dolar dolaylarında ürettiği ayakkabıları, dünya pazarlarında 30 dolar toptan ve 70 dolar perakende fiyattan satabiliyordu.

Yeni dünya düzeninin benimsetilmesi hiç de zorlama gerektirmedi. Düzen çok iyi planlanmış bir propaganda çerçevesinde insanlara kabul ettirildi. Yayılan inanca göre, yeni dünya düzeninden sadece kalkınmış ülkeler değil kalkınmakta olan ülkeler ve tün insanlar yararlanabilecekti. Çünkü, iddiaya göre ekonomi bilim dalı "mukayeseli üstünlüklere" dayalı serbest ticaretin herkese yarayacağını söylüyordu. Ama durumun böyle olmadığı kısa bir sürede anlaşıldı. 1994'ten bu yana dünya üzerinde zenginler servetlerini arttırırken, fakirler giderek daha fakirleşti. Fakir-zengin arasındaki uçurum sadece geri kalmış ülkelerde değil gelişmiş ülkelerde de büyüdü. ABD gibi zengin ülkelerde görülmemiş düzeylerde sefalet çeken insanlar giderek arttı. Çünkü, gelişmiş ülkelerdeki marka ve patent sahibi şirketler üretimlerini işçiliğin ucuz olduğu Güneydoğu Asya ülkelerine kaydırıyordu. Yurt dışına kayan her üretim, o ülke için istihdam kaybı anlamına geliyor; yani işini kaybedenlerin sefaletine neden oluyordu.

Kimileri, yeni dünya düzenini, üstün teknolojiye dayalı bir sömürü düzeni şeklinde tanımladı. Gerçekten de yeni dünya düzeni marka patent sahibi olan kişi ve şirketlerin kârlarını arttırıyor, emeğinden başka bir üretim gücü olmayanları da kârın tokluğuna rekabet ettiriyordu. Bu nedenle de sömürü düzeninin sürdüğü hatta yayıldığı görülüyordu. Ama yeni düzenin hiçbir zorlama olmadan işlediği göz ardı ediliyordu.

Yeni düzeninde zengini daha zengin, fakiri daha fakir eden tüketicilerin, yani hepimizin satın alma kararları. Yeni dünya düzeninde güçlü olan markalar değil, parasını markalara harcayan tüketiciler. Bunu göz ardı etmememiz gerekiyor. Tüketiciler satın alma kararlarıyla, o malın üretildiği ülkedeki işçiyi, o malın reklamını ve reklamında kullanılan "şöhreti", malın satıldığı mağazayı, kısıncası, mala sahip olana kadar ona değer katan herkesi ödüllendirmektedir. Esasında, harcamalarıyla, kimin zengin, kimin fakir olacağını saptayan tüketicidir. Yani, yeni dünya düzeninde gelir dağılımı bozuluyorsa, bunun sorumlusu, "sömüren" olarak tanımlanan şirketler değil, tüketicilerin kendileridir. Teknolojik

gelişme üretimi çok kolaylaştırdı. Üretim her yerde yapılabilir. Markalar her yerde var. Tüketici bilinçlenip harcamalarını hayal ettiği dünya uğrunda harcamaya başladığı an dünya üzerinde pek çok şey değişecektir.

Evet bu bir gerçek. Para harcarken tercihlerimizi arzuladığımız dünya yönünde kullanabiliriz. Bu tür bilinçlenme çabaları ve uygulamalar yaygınlaşmakta da. Örneğin Hollanda'da, Simon Levelt şirketi "Max Havelaar" markası altında, kahve üreticilerine daha iyi bedel ödeyebilmek için daha yüksek fiyatta kahve satıyormuş. Kahve üreticilerinin daha yüksek bedel almaları uğruna kahveye daha fazla para ödeyen tüketici o kadar çokmuş ki, şirketin kârlarını da artırmış. Aynı şekilde, tüketicilerin, çevre dostu ambalajlı mallara daha fazla para ödemeyi göze aldıkları da biliniyor.

Bir düşünün, tüketici olarak, tercihlerimizle nerede işsizliğin azalacağını, nerede artacağını; kimlerin para kazanıp kazanmayacağını saptayan bizleriz. Yeni dünya düzeninde, kendi markalarımızı, kendi ürettiğimiz malları tercih ettiğimizde bugün şikayet ettiğimiz sömürü düzenine dur diyebiliriz. Başkalarının propagandalarından etkilenen kişiler değil, dünyaya şekil veren kişiler olabiliriz. Yeni dünya düzeni tarihte daha önce yaşanan sömürü düzeninden çok farklı: sömürüyü gerçekleştirmek için kullanılan araçlar, sömürüyü de ortadan kaldıracak güçte.

E. Kendimize güvenme yılı ¹⁰⁴

Yeni bir yıla girdik. Tüm okurlarımızın yeni yılını kutlarım. 2007 yılının hepimizin kendimize olan güvenimizin arttığı bir yıl olmasını diliyorum.

Yıllar çabuk geçiyor. 21. yüzyılın yedinci yılına girdik bile. 21. yüzyıl şekillenmeye başladı. 21. yüzyılda her şeyin "amacının da, aracının da" insan olması gerekiyor: 21. yüzyılın insanın yüceldiği bir yüzyıl olması gerekiyor. Esasında, günümüzde, teknoloji alanındaki gelişmeler bunu mümkün hale getirdi. Ama, henüz tüm insanları bir, kültürel farklılıkları da dünyayı zenginleştiren bir unsur olarak görme vizyonu henüz gelişmedi.

Kimi ülkeler ve bloklar oluşan yeni dünya düzenini kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmeye, kendi kültürünü hakim kılmaya çalışıyor. Dünya hala bir medeniyetler çatışmasından, dünyanın kıt kaynaklarına el koyabilmek için dünya haritasını değiştirmekten söz ediyor. Amerika Birleşik Devletleri dünya imparatorluğuna, Avrupa Birliği kendi kültürünü egemen kılmaya özeniyor.

Yeni dünya düzeninin oluşmasında, kültürel zenginliklerin paylaşılmasında, medeniyetler arası dayanışmasının sağlanmasında Türkiye'ye düşen çok önemli

¹⁰⁴ Özer ERTUNA, KOBİ Girişim, Ocak 2007.

görevler var. Papanın Türkiye'yi ziyareti sırasında, bu görevlerin önemi tüm dünyanın gözleri önüne serildi. Türkiye'nin tarihiyle, coğrafyasıyla ve kültürüyle ne kadar önemli bir rol oynayabileceği herkesçe anlaşıldı.

Ne yazık ki, Türkiye, kendisi bu potansiyelini görmede sıkıntı çekmekte, kendisini Avrupa Birliği bekleme odasına hapsedtirmeyi, pasifleştirilmeyi kabul etmektedir. Üzülerek belirtmek gerekir ki Türkiye'de Avrupa Birliği'ne katılmayı bir "medeniyet projesi" olarak görenler, Türkiye'nin Avrupa zorlaması ve baskısı olmadan "adam olamayacağını" söyleyebilecek kadar kendi kültürünü tanımayan, kendi gücünün farkında olmayanlar bulunmaktadır. Daha da önemlisi, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesinden yarar uman bazı çevrelerin propagandası yaygın kitleler üzerinde etkili olabilmektedir. Etkilenen en önemli kitle de, Türkiye'nin Atatürk devrimini yaşamamış, emperyalizme karşı insanlığın başarısının simgesi haline gelen bu devrimi iyi anlatamadığımız gençlerimiz oluyor. Türkiye, Avrupa Birliği tarafından aşağılandıkça, "imtiyazlı ortaklık" adı altında tutsaklığa bile razıymış görüntüsü sergiledikçe gençlerimiz kendilerine olan saygı ve güvenlerini yitiriyor. İstiklal savaşı öncesindeki "Amerikan mandası" özelemlerini dile getiren zihniyet, bugün, gençlerimizi Avrupa'ya muhtaç olduğumuza inandırmaya çabalıyor.

Türkiye kendine güvenmek, 21. yüzyılda üslenmesi gereken rolü iyi tanımlamak zorundadır. Dünyanın en ünlü strateji uzmanlarından sayılan Kenichi Ohmae Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesinin bir hata olacağını savunmakta, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesinin elini ayağını bağlayacağını söylemektedir. Kenichi Ohmae'ye göre Avrupa Türkiye'ye değil; Türkiye; Avrupa'ya hayır demelidir. Pek çok strateji kuruluşu Avrupa Birliğinin geleceğini pek parlak görmemekte, Avrupa'nın bürokrasi içinde boğulacağını ileri sürmektedir. Bugün Türkiye'nin önüne 80 bin sayfalık bir bürokratik kurallar paketi konmaktadır. Aralık ayında kaybettiğimiz Türk dostu, önemli tarihçi Satanford Shaw, bir konferansında, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmeyi düşünmesi için çıldırması gerekir demişti. Geçen ay Sabancı Üniversitesi'nin düzenlediği Çin Konferansı'nda Çinli Profesör Fang Lee Cooke da esprili bir şekilde Türkiye'nin kendi çıkarı açısından Avrupa Birliği'ne girmesinin hata olacağını söyledi: "Bu iş bir aile gibidir. Dışarıdaki girmek ister; içerideki nasıl çıkacağını düşünür. Şu anda hüsrünüz, niçin bağımlı hale geleceksiniz?" tarzında konuştu.

Tekrar tüm okurlarımızın yeni yılını kutlar, 2007 yılının kendimizi daha iyi tanıdığımız, alternatiflerimizi daha iyi tanımladığımız bir yıl olmasını dilerim.

F. Çıkar yol ¹⁰⁵

Geçen ay bu sayfadaki yazımda, Türkiye'de 2003 yılından bu yana doların yüzde 61.5 oranında ucuzladığını, bu nedenle de her şeyi yurt dışından satın alınmanın kazançlı hale geldiğini belirtmişim. Dövizin ucuzlaması nedeniyle, 2006 yılında 85 milyar dolarlık ihracatımıza karşı, 137 milyar dolarlık ithalat yatkı. 2006 yılı dış ticaret açığımız 52 milyar dolar. Yani, biz bu kadar malı üretmeden, 31 milyar dolarlık kısmını da borçlarımızı arttırarak tükettik. Bu ara, aynı dönemde, işçi gelirleri yurt içinde enflasyonun çok altında, sadece yüzde 5 oranında artarken, dolar ucuzladığı için, dolar bazında, işçi ücretlerinin yüzde 53.8 arttığını belirtmişim. Bunun da, üretimi yurt dışına kaydırmaya başladığını ve çözüm yaratmadığımız takdirde bu durumun sürdürülebilir bir durum olmadığını belirtmişim. Bugün çözüm üzerinde durmak istiyorum.

Gazetelerde, "Çin rekabeti Türk tekstilcisini birinci lige çıkardı" gibi başlıklar görüyoruz. Bu doğrudur, sevindirici bir gelişmedir. 21. yüzyılda Türkiye birinci ligde rekabet etmelidir. Bilinen bir gerçek vardır: zor şartlar kendi çözümlerini getirir. Türkiye'de de çözüm arayışının arttığı anlaşılmaktadır. Birinci lig, katma değer yüksek olduğu, üretimde kalite ve verimliliğin arttığı; fakat, rekabetin tasarım ve Temel Ekonomik Hedef markalarla göğüslediği bir ligdir. Birinci ligde fiyattan daha önemli olan, mallara kazandırılan imaj ve tasarım ve bunları bütünleştiren markalardır. Yaşanan zorluklar Türkiye'de marka, imaj, tasarım ve modanın öneminin anlaşılmasına, değişme bilincinin hızla gelişmesine neden olmuştur.

Türkiye zengin kültür birikimi ile, tasarım ve imaj yaratma konularında potansiyeli çok yüksek olan bir ülkedir. Türkiye tasarım ve imaj geliştirme konusundaki potansiyelinin büyüklüğünü çeşitli alanlarda kanıtlamıştır. Bunların en önemlilerinden biri altın takı sektöründeki gelişmelerdir. 1990'lı yılların başından bu yana altın takı sektörü, Dünya Altın Konseyi'nin İstanbul ofisinin katalizörlüğü ile hayal edilmesi dahi güç bir başarı elde etmiştir. Sektörde bir yandan teknolojik gelişmeler sürdürülürken, bir yandan da takı tasarımı ve bu tasarımların hayata geçirilmesi konusunda çok önemli atılımlar gerçekleştirilmiştir. Tasarım konusundaki atılımlara, üniversitelerimiz altın tasarımı bölümleri açarak destek olmuştur. Günümüzde Türk altın takı sektörü dünyanın her yanına ihracat yapmakta ve dünya sıralamasında en önlere yer almaktadır. 2007 yılında Türk altın takı sektörü, "Altının Kalbi Antalya" projesi çerçevesinde, Antalya bölgesine gelen Turistlere 4 milyar dolarlık takı satmayı hedeflemektedir. Bu projenin, Dünya Altın Konseyi, Antalya, Alanya, ve Manavgat Ticaret ve Sanayi Odalarının işbirliği ile gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

Tasarım, imaj, marka ve modanın önemi konusunda bilinçlenmek çok önemlidir. Ama, bu bilinçlenme kendi başına yeterli değildir. Bu bilinçlenme ile ula-

şılacak hedeflerin ve stratejilerin iyi saptanması; bu stratejilerin başarıyla uygulanmasının gerektirdiği işbirliği ve örgütlenmenin sağlanması gerekmektedir. Hedef, strateji ve kurumsal yapılanmanın yönlendirilmesinde devletin rolü çok önemlidir. Japon ekonomik mucizesinin yaratılması ve ihracata dayalı sanayiın geliştirilmesinde, 1949 yılında kurulan Dış Ticaret ve Sanayi Bakanlığının (MITI) çok önemli bir rolü olmuştur. Bu bakanlık ihracatın geliştirilmesi kadar sanayiın güçlenmesine de çaba göstermiştir. Ayrıca, Japon mucizesinde şirketler arası işbirliğini geliştiren keiretsu'ların da önemi büyüktür. Türkiye bir yandan kendi deneyimlerinden dersler çıkartırken, bir yandan da Japonya, Çin gibi diğer ülke deneyimlerinden de yararlanmalıdır.

Kanımcıca, Türkiye'nin vizyonu, *"borçlanan değil, borç ödeyen bir ülke olmak"* olmalıdır. Bunun için de, Türkiye, ihracata dayalı bir üretim seferberliğini başlatmalı, bu seferberliğin gereklerini yerine getirmelidir. Bu gereklerde, devlete ve şirketlere düşen görevler vardır:

- * Devlet, ihracatın ve yerli üretimin önünün açılabilmesi için Türk Lirasının aşırı değerlenmesine izin vermemelidir.
- * Amaç ithalata dayalı değil, yerli üretime dayalı, katma değeri yüksek malların ihracatı olmalıdır.
- * İhracatçı şirketler, nihai mal üreten şirketler ve bu şirketlere ara malları üreten şirketler, araştırma ve geliştirme çalışmalarında, kaliteyi arttırma ve tasarım geliştirme çabalarında işbirliğine yönelmeli, birlikte rekabet güçlerini arttırmalıdır. Böyle bir vizyonla, böyle bir çalışma içine girildiğinde Türkiye bugünkü sorunlarını aşacak ve çağı yakalamada çok önemli bir aşama kaydedecektir.